

Balázs József író életművének, kultuszának bibliográfiája

„Új hang a fiatal magyar prózairók kórusában – újabb nevet kell – mert érdemes! – megjegyezni az olvasóközönségnek.”

Ezzel a mondattal kezdi a *Magyarok* című kisregény 1975-ben megjelent első kiadásának hátsó borítóján a Magvető Kiadó a szerző, Balázs József bemutatását. És ez a kisregény az első tétele a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár *Balázs József bibliográfia* című, ez év szeptemberében megjelent kiadványának, amelynek összeállítója Babosi László, a könyvtár munkatársa.

Babosi Lászlónak nem ez az első ilyen jellegű munkája, hiszen a 2008-ban Czöbel Minkáról készített ajánló bibliográfiája után 2010-ben jelent meg – szintén a megyei és városi könyvtár kiadásában – egy másik helyi szerzőre, Ratkó József költőre vonatkozó személyi–életrajzi bibliográfiája (ismertetése a 3K 2011. 6. számában jelent meg). A két helyi szerző esetében az a különbség, hogy Ratkó 1936-ban nem a megyében, hanem Pesterzsébeten született, viszont 1951 és 1956 között Nyíregyházán járt középiskolába, itt jelentek meg első diákkori versei. Innen elkerülve majd csak 1960-tól élt ismét Szabolcs-Szatmár megyében, ahol 1964-től 1989-ben bekövetkezett haláláig a nagykállói Krúdy Gyula Járási Könyvtár igazgatója volt. Balázs József viszont úgy (is) helyi szerző, hogy 1944-ben, a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén, az egykori Vitkán (jelenleg Vásárosnamény része) született, ott volt általános iskolás, középiskolába pedig Mátészalkán járt. A pesti egyetemi évek után a fővárosban maradt egészen élete végéig, 1997-ig. Azonban nemcsak születése révén tekinthető „helyi szerzőnek”, hanem amint egyik méltatója, Cs. Nagy Ibolya írta regényeiről a *Hitel* 2006. évi 9. számában:

„Mindegyik a szülőföld, az irodalmi szinten addig jószerivel ismeretlen szabolcsi mélyvilág tükre is egyben, szóljanak bár a történeti vagy közelmúltról vagy éppen, mint a Koportos, az akkori, jelenvaló idő egy kiválasztott szegmensének eseményeiről. Annak tükörképei is egyúttal: a legnagyobb mélységből-szegénységből is felragyognak a szép emberi vonások, a tartás, a morális erő lefegyverző jelei.”

A szülőföld mai lakói is ugyanígy gondolták: Balázs József nevét vette fel 2007-ben a vásárosnaményi könyvtár.

A Balázs József-kötet összeállításakor Babosi László a Ratkó-bibliográfiájánál már jól bevált, logikus felépítésű szerkezetet alkalmazta, részleteiben hozzáigazítva tárgyához, Balázs József munkásságához. Hogy milyen ez a rendszer, arról rögtön a címlap után tájékozódhatunk a tartalomjegyzék segítségével.

A bevezető részek elején összefoglalást olvashatunk Balázs József életéről és munkásságáról. Innen megtudható, hogy már a középiskolában diáklapot alapított

társaival, és ebben jelentek meg első írásai. Filmrendezői szakra jelentkezett (nem vették fel), az ELTE magyar–történelem szakán végzett, közben aktívan részt vett az amatőrfilm-mozgalomban. Egyetemi évei után újságíróként, folyóirat-szerkesztőként tevékenykedett, kisebb filmszerepeket is vállalt, tárcanovellái, regényei jelentek meg (közülük hármát megfilmesítettek), színdarabokat írt. 1976-tól 1994-ig a filmgyárban dramaturg és forgatókönyvíró. A nyolcvanas években súlyos vesebetegség támadta meg, ezért csak részben tudta megvalósítani további irodalmi terveit. Ezt a „szakmai” életrajzot egészíti ki – az író mintegy életközelpbe hozva – egy hosszabb beszélgetés özvegyével, Balázs Józsefné Fodor Katalinnal. Bár nincs jelezve, de bizonyára Babosi László az életrajz megszövegezője, illetve az özvegy kérdezője is. Balázs József díjainak felsorolása után következik a már a bibliográfia érdemi részéhez tartozó egyoldalas, minden szükséges tudnivalót tartalmazó tájékoztatás, mindaz, amit a bibliográfia használatához tudnunk szükséges. Az egyszerűség kedvéért álljon itt a bibliográfia összeállítójának megfogalmazásában a gyűjtőkör meghatározása:

„A bibliográfia a lehetőségekhez képest teljességre törekedve mutatja be Balázs József Magyarországon megjelent nyomtatott, hangzó és mozgóképi formában megőrződött életművét, ennek értelmezését, továbbá a műveiből készített filmeket, színházi darabokat, tévé- és hangjátékot a kritikai visszhangjukkal együtt, valamint azokat az apró hírekből és tudósításokból rekonstruálható és »bibliografizálható« irodalmi és közéletet, amelyben tevékenykedett. Számot adok az író külföldön megjelent könyveiről, viszont a kritikai fogadtatásukról nem, mint ahogyan a műveiből készült filmek külföldi fogadtatásáról sem. Fontosnak tartottam az író halála után kialakult kultusz bemutatását is.”

A bibliográfiában közölt 1580 tétel szinte mindegyike az eredeti dokumentum kézbevitelével, megtekintésével készült. A külső forrást [*] jelöli a leírás kezdetén. Meg kell jegyezni, hogy nagyon figyelmesen kell ahhoz keresgélni, hogy néhány ilyen tételt találjunk, s ezek is többnyire rádióműsorok leírásai. A közlemények címét szükséges esetben annotáció vagy tartalmi felsorolás egészíti ki, jelezve, ha a dokumentum Balázs Józsefet ábrázoló fényképet tartalmaz. A leírások formája kiválasztásakor bevallottan nem a könyvtári szabványokat, hanem pl. a periodikumok cikkeinek leírásakor Gyurgyák János *Szerkesztők és szerzők kézikönyve* útmutatásait vette figyelembe. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy úgy látszik, hogy a könyvtári, illetve a kiadói gyakorlat – ezen a területen – már véglegesen elvált egymástól. Ennek talán az is oka lehet, hogy a nem „szakmabelik” számára idegenül hathat az adatcsoportok, illetve az adatelemek megjelölésével ellátott bibliográfiai tétel.) Bizonyára szinte az utolsó pillanatig folyhatott a szerkesztői munka, mivel az anyaggyűjtés 2013. június 1-jével zárult le.

Imponáló a több mint száz felhasznált periodikum címjegyzéke, és természetesen megkapjuk az alkalmazott rövidítések feloldását is. E bevezető részek után kezdődik maga, a folyamatos tételszámozással ellátott bibliográfia, amely igazodva az író munkásságának különböző területeihez, négy fő fejezetre tagolódva tematikus, műfaji felépítésű. Egy fejezeten belül az elsődleges besorolási szempont a megjelenési idő, de adott esetben figyelembe vette az összeállító az esemény

időpontját is, mint például az 1962-es érettségire vonatkozó adat az Esze Tamás Gimnázium és Szakközépiskola 1972. évi, jubileumi évkönyvében. Egy mű, egy esemény leírása után, a vonatkozó irodalom élén a hírelés (ha volt ilyen) dokumentumai állnak, ezt követik az ismertetések – szintén a megjelenés éve szerint csoportosítva. A tételek közötti kapcsolatokat a sorszámra hivatkozó belső utalók tárják fel.

A hús alcsoportra bontott első fejezet *Balázs József életműve* címet kapta. Ebben található az önálló kötetek (*Magyarok, Koportos, Fábrián Bálint találkozása Istennel, Az ártatlan, Szeretők és szerelmesek, Az eltévedt tank, A torcellói Krisztus*), illetve azok többes kiadásai és a közvetlenül rájuk vonatkozó irodalom, továbbá a doktori disszertáció együttesen száztíz tétele. Balázs Józsefnek a folyóiratokban, napilapokban megjelent írásain belül külön csoportot képez *Magyar Papírban* közölt ötszáz két közlemény – hű tükreként az üzemi lapnál töltött hatévi munkának. Az életmű különböző műfajai mind ebben a fejezetben sorakoznak bibliográfiai tételként, 1961-től kezdődően: a nyomtatásban megjelent további írások, interjúk, a műfordítások, a kilenc nyelvre lefordított külföldi kiadású művei mellett az amatőr filmjei, a műveiből, illetve az által készített filmforgatókönyvek, a játékfilmek, a tévéjátékok, a rádióműsorok, a filmszereplései, a színházi előadások és végül a megjelent dedikációi és levelei. Ezek a részek nemcsak szimpla leírásokat tartalmaznak, hanem szinte az adott mű „kismonográfiái” is, hiszen Babosi László például egy játékfilm részletes leírása, a hírelés és az ismertetés irodalma mellett megadja a mozi-, illetve tévé-bemutató időpontját, a külföldi bemutatók, a külföldi terjesztés, valamint a filmnek ítelt díjak adatait. Ugyanezeket az adattípusokat megtalálhatjuk a tévéjátékok, a hangjátékok, a filmforgatókönyvek és a színházi előadások esetében is.

A *Balázs József életművének értelmezése* című, második fejezet hét alcsoportja az önálló műveken és a szakdolgozatokon kívül olyan – különböző műfajú – írások tételeit is tartalmazza, amelyek nemcsak Balázs Józseffel kapcsolatosak, de róla is közölnek fontos információkat, vagy munkásságáról értékes értelmezéseket. Ebben a fejezetben kaptak helyet egyebek között az irodalmi összefoglalók, a hazai lexikonok, topográfiaiak, továbbá a rá vonatkozó filmek, rádióműsorok.

Külön fejezetet képez az egyes művekhez nem köthető tételekből a *Hírek, tudósítások, dokumentumok* című rész; a bibliográfia záró fejezete pedig *Balázs József emlékezete* címmel az író kultuszáról, a kortársak rá vonatkozó megnyilatkozásairól, az őt ábrázoló fényképekről és az emlékére íródott versekről ad leírásokat.

A kötet végén közölt mutató hasznosan egészíti ki, teszi további szempont szerint visszakereshetővé a bibliográfia tematikus csoportjain belül időrendben található leírásokat. A mutatók tételszámai természetesen a bibliográfiai tételek sorszámára hivatkoznak. Két fő részben lehet keresni. Az első rész az író műveinek mutatója tizenegy műfaji csoportra osztva, amelyekben az egyes művek címe most nem megjelenésük időrendjében, hanem a címük betűrendjében sorakoznak. A mutató másik része egy betűrendes névmutató, amelyben lehetőség szerint feloldásra és egységesítésre kerültek az újságírói névjelzések, kezdőbetűk is.

Természetesen egy ekkora, ilyen szerteágazó, szinte minden lehetséges forrást felhasználó, és a gyűjtőkörbe bevont minden dokumentumtípust regisztrálni igyekvő munkába is belekerülhet néhány kisebb hiba, egy név vagy cím kimaradása a mutatóból, de ez semmit nem von le a mű nagyszerűségéből, a bibliográfia értékes, a felhasználót szinte a végtelenségig kiszolgáló voltából. Ugyanakkor egy külön tanulmányt érdemelne, hogy a jelenleg, illetve a későbbiekben készülő, nyomtatott formában megjelenő személyi–életrajzi bibliográfiáknak mennyire kell, mennyire érdemes kiterjeszteni gyűjtőköriüket. Különösen a Balázs Józsefhez hasonló szerzők esetében, olyanoknál, akiknek életműve több műfajra, több dokumentumtípusra (nyomtatott művek, színházi előadások, rádió, tévé, film) terjedt ki. Kérdés, hogy kell-e, szükséges-e a leírandó tételek közé besorolni egy mű videokazettás, DVD-s kiadványait; kell-e, szükséges-e feltüntetni a bibliográfiában regisztrált folyóiratcikkek esetleges online elérhetőségét, vagy a legfontosabbnak ítélt internetes forrásokra való hivatkozást.

Nagyszerű teljesítménynek tartom Babosi László munkáját, amelyet minden olyan kolléga, aki helyi vonatkozással bíró alkotóművész életét és munkásságát bemutató bibliográfiát szándékozik készíteni, haszonnal tanulmányozhat. Ugyancsak dicséretes, hogy a közreadó könyvtár *Olvasópont* elnevezésű blogjának *Játék a könyvtárban 2013/5.* című részében, közvetlenül a megjelenés után már feladványt tett közzé a Balázs József bibliográfia megjelenése apropóján (<http://www.mzsk.hu:81/?p=595>) – rávezetve evvel is az olvasókat, a könyvtár honlapját meglátogatókat a kiadvány használatára. És ha már egy webhelyet említettem, úgy gondolom, hogy talán a könyvtárak helyismereti munkatársai felvállalhatnák (és bizonyára több helyütt fel is vállalják), hogy figyelemmel kísérik helyinek minősített személyeik, szerzőik internetes anyagát, például a Wikipédiában kiegészítik a személyre–szerzőre vonatkozó irodalmat az olyan és hasonló bibliográfiák adatával, mint amilyent most kézbe vehettünk.

Összességében elmondhatjuk, hogy Babosi László kitűnő személyi, életrajzi bibliográfiája mind helyismereti, mind pedig irodalomtörténeti vonatkozásban méltó emléket állít Balázs József „helyi szerző”-nek, annak az írónak, alkotónak, aki krisztinavárosi emléktáblájának fölirata szerint így fogalmazta meg ars poeticáját:

„Azokról az emberekről akartam beszélni, akik nem tudtak beleszólni sorsuk alakításába”.

(Balázs József bibliográfia. Összeállította Babosi László. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 2013. 176 p.)

Kégli Ferenc